

CONFLICTE I TRANSICIONS POLÍTiques I SOCIALS

Una nova onada de revoltes àrabs

Què han après els manifestants àrabs i els decisors polítics europeus de la Primavera Àrab?

Georges Fahmi

Il·lustració de [Carole Hénaff](#)

Els darrers anys, la regió del Pròxim Orient i el Nord d'Àfrica (MENA) ha estat testimoni d'una nova onada de revoltes populars. Els manifestants s'han llançat als carrers del Sudan, Algèria, Iraq i el Líban reclamant el canvi polític i esgrimint de nou el famós eslògan del 2011: «el poble vol enderrocar el règim». Aquesta nova onada s'assembla a les revoltes de 2011, però té les seves pròpies característiques, atès que els moviments de protesta han après dels errors de l'onada anterior per revisar les seves demandes i modificar les seves estratègies. Aquest article examina aquesta segona onada de la Primavera Àrab i les seves similituds amb la de l'any 2011, però també com s'han desenvolupat les seves reivindicacions i estratègies i com els decisors polítics europeus podrien aprendre de la seva resposta a la primera onada a l'hora d'abordar aquesta segona.

Una segona onada de la Primavera Àrab?

D'ençà de finals de 2018 quatre països àrabs han estat testimonis d'una nova onada de protestes populars que reclamen el canvi polític.

Al Sudan, el moviment de protesta va començar com una reacció a una apujada del preu del pa el desembre de 2018, que va finalment va convertir-se en peticions polítiques per a un canvi de règim. Tot i que el president sudanès Omar al-Bashir va prometre reformes econòmiques i polítiques per apaivagar el moviment de protesta, els manifestants van continuar la seva mobilització exigint la seva dimissió. L'exèrcit va intervenir per destituir-lo l'abril de 2019, després de 30 anys en el càrrec. A Algèria també, els manifestants es van llançar als carrers el febrer de 2019 per demostrar el seu desacord amb la decisió del president Abdelaziz Bouteflika de presentar-se a les eleccions per cinquena vegada. Arran de la pressió de les protestes, Bouteflika va abandonar el seu pla i va proposar d'ajornar els comicis mentre s'implementessin reformes polítiques. Tanmateix, aquestes concessions no van satisfer els manifestants. El moviment de protesta va continuar exigint la seva dimissió fins que finalment va decidir deixar el seu càrrec l'abril de 2019, després de gairebé 20 anys en el poder. L'octubre de 2019, manifestants iraquians i libanesos van sortir al carrer per protestar contra els seus règims sectaris corruptes. No obstant això, la seva lluita és més complicada, ja que els dos règims polítics sectaris manquen d'un centre d'autoritat clar, a diferència d'Algèria i el Sudan. De tota manera, el primer ministre libanès Saad al-Hariri i el seu homòleg iraquí Adel Abdul Mahdi van decidir dimitir en resposta a les reivindicacions dels manifestants.

Les protestes generalitzades als quatre països han fet reviure records de les revoltes àrabs que es van escampar per la regió MENA l'any 2011, la qual cosa ha portat investigadors i experts a preguntar-se si estem davant d'una segona onada de la Primavera Àrab. Efectivament, aquesta onada de protestes té molts trets en comú amb les revoltes populars del 2011.

La nova onada de revoltes té similituds amb els esdeveniments del 2011, però també ha desenvolupat algunes característiques pròpies

En primer lloc, aquestes protestes tenen un abast nacional. Als quatre països, aquestes protestes en curs s'han estès per diferents ciutats i no es limiten a una geogràfica zona única, fins i tot en el cas del Líban i Iraq, en què ambdós països estan geogràficament dividits al llarg de línies sectàries. Al Líban, desenes de milers de manifestants van formar una cadena humana que anava de Trípoli, al nord, fins a Tir, al sud, recorrent el país sencer com a símbol de la seva unitat contra el règim sectari [1]. A Iraq, els manifestants es van concentrar a la capital, Bagdad, i a les províncies del sud. Tanmateix, manifestants de les províncies sunnites es van afegir a les protestes a la plaça Tahrir de Bagdad.

En segon lloc, els manifestants han sabut mantenir les seves activitats al llarg d'un llarg

període de temps. Al Sudan, les protestes van durar cinc mesos fins que l'exèrcit va enderrocar Bashir, i van continuar quatre mesos més fins que l'agost de 2009 es va arribar a un acord entre grups revolucionaris i les forces armades per compartir el poder durant el període transitori. A Algèria, el moviment de protesta es va perllongar durant gairebé dos mesos abans que Bouteflika no dimitís i va prosseguir després fins a la crisi de la pandèmia de la COVID-19. Tant a Iraq com al Líban, la COVID-19 ha paralitzat els moviments de protesta durant uns quants mesos tot i que l'onada de desacord s'ha reprès a mesura que els manifestants han tornat a mobilitzar-se en diverses ocasions per donar veu als seus greuges i el seu descontentament amb les instàncies de govern.

En tercer lloc, aquesta onada de protestes és política per naturalesa. Comparteix les mateixes reivindicacions polítiques que la del 2011 que fan paleses els seus eslògans: «Que caigui d'un cop» al Sudan i «No al cinquè mandat» a Algèria, «Tot vol dir tot» al Líban així com altres eslògans manlevats del 2011, incloent el famós «El poble vol enderrocar el règim».

I, finalment, com va succeir el 2011, aquests quatre moviments de protesta s'influencien mútuament. L'important avenç assolit pel moviment de protesta algerià forçant Bouteflika a renunciar al seu cinquè mandat ha donat més poder al moviment de protesta al Sudan, que havia estat mostrant senyals de fallida. Els moviments de protesta tant a Iraq com al Líban s'han inspirat estretament l'un de l'altre pel que respecta a les seves estratègies i tàctiques, atès que s'han vist enfrontats al mateix tipus de règim sectari. Per exemple, els manifestants de Beirut i Bagdad han estat enviant-se mostres de suport mutu. Cal també assenyalar que la nova onada de protestes ha estat també seguida molt de prop per joves políticament actius a altres països d'arreu de la regió, atiant debats sobre participació política i implicació de la joventut.

Què té de nou aquesta nova onada de revoltes àrabs?

Malgrat les quatre semblances que la segona onada de revoltes comparteix amb la primera, té quatre trets clau que la diferencien del primer cicle de desacord.

En primer lloc, reflecteix un suport social molt més profund per la llibertat i la justícia. A diferència del cas del 2011, en què els manifestants es van sentir motivats pel model tunisenc d'una transició política pacífica i sense ensurts, aquesta onada de protestes va esclatar malgrat els nefastos resultats de la Primavera Àrab a Líbia, Síria i el Iemen. Mentre que molts pensaven que la crida a favor del canvi a la regió havia mort, manifestants sudanesos, algerians, libanesos i iraquians han demostrat que la gent encara està disposada a arriscar la vida per veure el canvi polític. Aquest és encara més el cas, atès que la segona onada gaudeix de menys suport internacional que el que va rebre la primera el gener de 2011.

En segon lloc, aquesta nova onada no té com a objectiu els que són al poder sinó que cerca principalment canviar les regles polítiques del joc. A diferència del 2011, quan els manifestants van deixar les places després que els seus respectius presidents dimitissin o

fossin enderrocats, com ara a Egipte un cop Mubarak va haver de deixar el càrrec, els manifestants sudanesos van continuar les seves protestes un cop Bashir va dimitir i fins que es va arribar a un pacte entre l'oposició i el Consell Militar Transitori sobre com gestionar el període de transició. A Algèria, Iraq i el Líban, les protestes han seguit malgrat la dimissió del president algerià i del primers ministres libanesos i iraquians. Aquesta onada té menys a veure amb noms i més amb els sistemes que aquests representen.

Aquesta onada és més profunda perquè pretén canviar les regles del joc, no només els jugadors: exigeix anar més enllà de la democràcia processal per aconseguir canvis socioeconòmics més amplis i profunds

En tercer lloc, les reivindicacions d'aquesta onada van més enllà dels drets polítics i s'estenen a profundes reformes socioeconòmiques. Els manifestants exigeixen profunds canvis socioeconòmics que van més enllà de normes i regles canviants en càrrecs i institucions polítics. De fet, molts manifestants han vist les eleccions precipitades com un ardit per acabar amb la seva mobilització popular. Al Sudan, l'acord entre les forces revolucionàries i el Consell Militar va ajornar les eleccions fins al final d'un període transitori de tres anys. A Algèria també, els manifestants van sortir al carrer cada divendres per protestar contra la decisió de les autoritats de celebrar eleccions presidencials el desembre de 2019. Segons la tercera onada de l'Arab Barometer, la situació econòmica i la corrupció es percep com el principal repte entre algerians (62,2%), sudanesos (67,8%), libanesos (57,9%) i iraquians (50,2%), mentre que la democràcia es considera el principal repte només per part d'un 2,3%, 3,9%, 5% i 1,4% respectivament [2]. L'experiència de la Primavera Àrab ha demostrat a la gent que les mesures democràtiques són només un mitjà per assolir un objectiu.

I, en quart lloc, a diferència de la primera onada de revoltes en què alguns manifestants van recórrer a la violència com en el cas de Síria i Líbia, aquesta onada ha estat fins ara majoritàriament no violenta. Les forces de seguretat, les milícies-partits i els matons han reprimat els manifestants al Sudan, Iraq i el Líban. Al Sudan, els manifestants van respondre a la matança a fora de la Comandància General de les Forces Armades el 3 de juny de 2019 organitzant un protesta massiva el 30 de juny, que va pressionar l'exèrcit a reprendre les converses amb les forces revolucionàries. A Iraq també, els manifestants han respost als assassinats selectius d'activistes polítics reclamant més pressió popular sobre el govern fins que els criminals siguin portats davant la justícia. Moviments de protesta en curs han après de la decisió dels grups revolucionaris a Síria d'agafar els armes i existeix el consens que recórrer a estratègies violentes oferiria als règims autoritaris l'oportunitat de replantejar les revoltes polítiques com una guerra civil, tal com va fer el règim siria.

Fins ara, aquesta onada reflecteix un suport més profund de la societat per a la llibertat i la justícia atès que pretén canviar les regles del joc, no només els jugadors. A més, exigeix anar més enllà de la democràcia processal per aconseguir canvis socioeconòmics més

amplis i profunds. Per aconseguir-ho, tal com s'ha assenyalat, els manifestants han fonamentat les seves estratègies en la no violència .

Què podrien aprendre els decisors polítics europeus de l'experiència de 2011?

A la seva primera cimera celebrada a Xarm el-Xeikh el febrer de 2019, els líders de la Unió Europea (UE) i de la Lliga d'Estats Àrabs (LEA) van acordar col·laborar per assolir objectius comuns. La llista d'aquests objectius inclou: reforçar la lluita contra la migració irregular; enfortir la cooperació en seguretat, resolució de conflictes i desenvolupament socioeconòmic en el conjunt de la regió; ratificar la importància d'intensificar la cooperació entre ambdós bàndols, i establir un partenariat sòlid basat en la inversió i el desenvolupament sostenible [3].

Malgrat tot, la cimera, que es va celebrar tres mesos després de l'inici de la revolta sudanesa i durant els primers dies de la *Hirak* algeriana, no va aconseguir que es fes esment de cap d'aquestes mobilitzacions en la declaració final de 17 punts. De fet, el títol de la cimera UE-LEA resumeix l'enfocament de la UE vers la regió: «Invertir en estabilitat».

A la regió MENA han tingut la sensació que Europa prioritza l'estabilitat autoritària sobre el canvi polític democràtic

Els habitants de la regió MENA han tingut la sensació que Europa prioritza l'estabilitat autoritària sobre el canvi polític democràtic. Els estudis *ArabTrans* de l'any 2014 mostren per exemple que els ciutadans d'Egipte, Iraq, Jordània, el Marroc i Tunísia no creuen en les afirmacions de la EU quan diu que un actor normatiu, que facilita la democratització i el desenvolupament o fins i tot que és una força per a l'estabilitat a la regió. Aquests estudis van fer palès que els ciutadans i ciutadanes àrabs pensaven que a la UE li interessa més estabilitzar les seves fronteres i protegir la seva pròpia seguretat. Només un quart dels enquestats manifestaven que la UE ha tingut una influència positiva en el desenvolupament de la democràcia als seus països [4].

L'experiència de la primera onada, especialment a Líbia i a Síria, ha portat molts decisors polítics europeus a pensar-s'ho dues vegades abans de mostrar el seu suport a qualsevol crida pel canvi polític a la regió. D'altra banda, d'ençà de 2011, els partits de dretes han augmentat la seva part de poder a diversos països occidentals, que han prioritzat temes d'immigració i contraterrorisme al seus propis països en comptes de donar suport a la llibertat política a l'exterior. Molts decisors polítics han arribat a la conclusió que els règims autoritaris que poden impedir la radicalització violenta i la immigració il·legals serveixen els seus propis interessos millor que els moviments de protesta i d'oposició que debilitarien les capacitats de l'Estat per gestionar aquestes amenaces.

I tenen raó. Els règims autoritaris estan millor preparats per ajudar a protegir els interessos europeus que règims electes sovint febles que naveguen per una fràgil transició democràtica. Tanmateix, s'equivoquen quan pensen que mentre que aquests règims podrien ser capaços de controlar la radicalització violenta i frenar la immigració indocumentada cap a Europa, les polítiques d'aquests règims personifiquen les principals causes que empitjoren aquests reptes en primer lloc. Un cop aquests règims polítics hagin perdut el control, Europa afrontarà aleshores molt més grans i a múltiples nivells que han anat guanyant en importància i intensitat sota aquesta façana d'estabilitat.

La radicalització violenta i el fenomen conegut com a «migració il·legal» no són conseqüències directes de la Primavera Àrab. Els períodes de transició només van desencadenar aquest repte que s'han anat acumulant a la llum de les polítiques predominants. El cas de la radicalització violenta a Tunísia ofereix un bon exemple. D'ençà de 2011, Tunísia s'ha vist enfrontada a una onada de radicalització violenta molt més profunda que la crisi desencadenada sota el règim de Ben Ali. Tunísia ha estat un dels principals exportadors de combatents jihadistes salafistes, amb més de 5.500 tunisencs lluitant amb grups de la jihad a Iraq, Líbia, Mali, Síria i el Iemen tal com va estimar Nacions Unides (ONU) l'any 2015 [5]. Mentre que alguns han responsabilitzat aquesta onada de radicalització al període de transició, la causa principal d'aquesta onada és el propi règim autoritari de Ben Ali.

La radicalització ideològica ja havia tingut lloc sota l'antic règim, especialment a les seves presons. Atès que l'antic règim va ser enderrocat l'any 2011, ja era massa tard perquè els jihadistes salafistes reconsideressin la seva doctrina violenta. Amb la caiguda del règim, els jihadistes salafistes es van beneficiar d'una amnistia general i van ser deixats en llibertat. Tanmateix, en aquells moments el nou entorn polític democràtic acabat d'instaurar tenia poca influència en les idees extremistes ja arrelades. Mentre que les febles institucions de l'Estat, en particular l'aparell de seguretat durant el període de transició, ja havia possibilitat que aquestes veus radicals s'organitzessin, el procés de gir ideològic ja s'havia dut a terme sota l'antic règim.

Tot i que els règims autoritaris podrien oferir a Europa certa estabilitat a curt termini, els greuges socioeconòmics i la repressió política acabaran catalitzant la radicalització violenta

El resultat de la primera onada de revoltes àrabs, que es van traduir en conflictes, guerres civils, onades d'immigrants i l'augment del terror, ha determinat les actituds dels decisors polítics de la UE envers aquesta segona onada de revoltes. Tot i que cercar l'estabilitat és comprensible, donar suport a un retorn a l'autoritarisme és tanmateix contraproductiu [6]. De fet, són exactament aquestes pràctiques autoritàries les que van portar a aquesta segona onada de revoltes àrabs. Tal com s'ha mostrat a l'apartat anterior, els moviments de protesta han après dels errors de la primera onada de revoltes. Els decisors polítics europeus necessiten aprendre dels seus errors anteriors també a l'hora de formular la seva

resposta a l'actual onada de discòrdia. Tot i que els règims autoritaris podrien oferir a Europa certa estabilitat a curt termini, darrera aquesta façana els greuges socioeconòmics juntament amb la repressió política no hi ha dubte que catalitzaran la radicalització violenta i instaran la gent a cercar nous horitzons a l'estranger atès que els seus contextos locals serien incapaços de respondre a les seves aspiracions i esperances.

Conclusió

L'aparició de moviments de protesta al Sudan, Algèria, Iraq i el Líban fa palesa un forta reivindicació interna de llibertat i justícia a la regió. Mentre que molts han pensat que la Primavera Àrab s'havia apaivagat, els manifestants sudanesos que van sortir al carrer el desembre de 2018 van tornar a ressuscitar els records joiosos dels primers dies del 2011. Amb poca atenció mediàtica i sense suport internacional, l'onada de discòrdia va continuar al Sudan, va arribar a Algèria el febrer de 2019 i, vuit mesos més tard, a Iraq i al Líban. Moltes veus a la regió encara s'entesten a qüestionar el seu status quo i construir nous règims polítics que garantirien no només els seus drets polítics sinó també ocasionarien canvis socioeconòmics. En fer-ho, aquestes veus estan aprenent gradualment d'errors anteriors. Tal com s'ha assenyalat, ja no en tenen prou que els seus presidents i primers ministres cessin en el càrrec, a diferència del cas d'Egipte quan els manifestants van deixar la plaça després que Mubarak dimitís el febrer de 2011. El que volen aconseguir és un canvi més radical en les regles del joc, i no només un canvi en els noms dels jugadors. En perseguir aquests objectius, insisteixen així mateix en un enfocament no violent. A diferència dels casos de Síria i Líbia, van aprendre que recórrer a la violència arrossegaria el seu moviment a un enfrontament armat en què els grups autoritaris acabaran imposant-se.

A l'altra riba del Mediterrani, els decisors polítics europeus també han d'aprendre dels seus propis errors. Donar suport a règims autoritaris podria efectivament impedir atacs violents i migració indocumentada a la llum d'aquestes dures mesures de seguretat d'aquests règims autoritaris. Tanmateix, els greuges socioeconòmics juntament amb la repressió política només farien que més gent, els joves en especial, s'adherissin a grups violents o contactessin amb xarxes de contraban per deixar els seus països. L'experiència de la primera onada de la Primavera Àrab mostra clarament aquest patró. Malgrat el que semblava ser l'estabilitat autoritària completa a Tunísia o Síria, els dos països van ser testimonis d'una creixent onada de radicalització tant sota Ben Ali com sota al-Assad. La Primavera Àrab només ha fet possible que aquests veus radicals surtin a la llum. No les ha creat, però, atès que la seva formació i consolidació estan interrelacionades amb llegats de llarga durada. La segona onada de revoltes ofereix a la UE una altra oportunitat per reconsiderar les seves polítiques envers la regió. Només si dona suport a reformes polítiques i socioeconòmica pot la UE invertir en una estabilitat i resiliència individual a més llarg termini a la regió .

REFERÈNCIES

- 1 — “From Tripoli to Tyre, Lebanese Protesters Form Human Chain across the Country”, France 24, 27 October 2019. Disponible [online](#).
- 2 — The Fifth Wave of the Arab Barometer 2018-2019. Disponible [online](#).
- 3 — La declaració completa de la cimera de Xarm el-Xeikh es troba disponible [online](#).
- 4 — ArabTrans/Arab Transformations Project (2016), “What do ‘The People’ Want? Citizens’ Perceptions of Democracy, Development, and EU-MENA Relations in Egypt, Iraq, Jordan, Libya, and Morocco in 2014”, publicat a l’*European Policy Briefs*, maig de 2016. Disponible [online](#).
- 5 — OHCHR (United Nations Human Rights Office of the High Commissioner) (2015) Foreign Fighters: Urgent Measures Needed to Stop Flow from Tunisia-UN expert group warns. 10 de juliol. Tunis/Geneva. Disponible [online](#).
- 6 — Shikaki, Kalil. (2020) Stability Vs. Democracy In The Post Arab-Spring: What Choice For The EU? EU-LISTCO policy papers series No. 4.

Georges Fahmi

Georges Fahmi és investigador del Middle East Directions Programme del Centre d'Estudis Avançats Robert Schuman, de l'Institut Universitari Europeu de Fiesole (Itàlia). Anteriorment, Fahmi va ser becari no resident al Centre Carnegie d'Orient Mitjà a Beirut, Líban. La seva recerca se centra en els actors religiosos a la transició democràtica a l'Orient Mitjà, la interacció entre l'Estat i la religió a Egipte i Tunísia, i les minories religioses i la ciutadania a Egipte i Síria.